

ತತ್ತವಪುರುಷಾಷ್ಟಕಸ್ಯ-ಏಕಂ
ದಾರ್ಶನಿಕ-ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಮೀಕ್ಷಣಂ

Document Information

Text title : Tattvapurushashtakam samIkShaNasahitam

File name : tattvapuruShAShTakamsamIkShaNam.itx

Category : vishhnu, viShNu, article, pradiptakumArananda, aShTaka, misc, krishna

Location : doc_vishhnu

Author : (Copyright) Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orissa pknanda65 at gmail.com

Transliterated by : Pradipta Kumar Nanda pknanda65 at gmail.com

Proofread by : Pradipta Kumar Nanda

Acknowledge-Permission: (Copyright) Pradipta Kumar Nanda

Latest update : August 21, 2026

Send corrections to : sanskrit at cheerful dot c om

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted without permission, for promotion of any website or individuals or for commercial purpose.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

Please note that proofreading is done using Devanagari version and other language/scripts are generated using **sanscript**.

August 21, 2026

sanskritdocuments.org

ತತ್ತ್ವಪುರುಷಾಷ್ಟಕಸ್ಯ-ಏಕಂ ದಾರ್ಶನಿಕ-ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಪ್ರಸ್ತಾವನಾ

ಪೋ. ಪ್ರದೀಪ್ತಕುಮಾರನಂದೇನ ವಿರಚಿತಂ “ತತ್ತ್ವಪುರುಷಾಷ್ಟಕಂ” ಭಗವತಃ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಸ್ಯ ತಾತ್ಪರ್ಯಕಂ, ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಂ, ಭಕ್ತಿಪರಕಂ ಚ ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರಕಾಶಯತಿ . ಅಸ್ಮಿನ್ ಸ್ತೋತ್ರೇ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಃ ಕೇವಲಂ ವಿಷ್ಣುರೂಪೇಣ ವಾ ಕೃಷ್ಣರೂಪೇಣ ವಾ ನ ನಿರೂಪಿತಃ, ಅಪಿತು ಪುರುಷೋತ್ತಮಃ, ದಾರುಬ್ರಹ್ಮ, ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಃ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಃ, ಸಮಸ್ತದರ್ಶನಸಮನ್ವಿತಃ ಪರಮಪುರುಷಃ ಇತಿ ಬಹುಮುಖೇನ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ .

ಅನ್ಯಾಷ್ಟಕಸ್ಯ ವಿಶೇಷತಾ ತು ನ ಕೇವಲಂ ಭಗವದ್ಭಕ್ತಿಃ, ಅಪಿ ತು ತತ್ತ್ವಚಿಂತನಸ್ಯ, ಪುರೀಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಯ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಸ್ಯ, ಜಗನ್ನಾಥೀಯಪರಂಪರಾಯಾಃ, ವೈಷ್ಣವ-ಶಾಕ್ತ-ಶೈವ-ಸರ್ವದರ್ಶನಸಮನ್ವಯಸ್ಯ ಚ ಸುಂದರಃ ಸಮನ್ವಯಃ ಅಸ್ತಿ .

ಪ್ರತ್ಯೇಕಸ್ಯ ಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಅಂತೇ ಪ್ರಯುಕ್ತಂ-

“ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..”

ಇತಿ ಧ್ರುವಪದಂ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಂ ಕೇಂದ್ರಬಿಂದುಂ ನಿರ್ಮಾತಿ . ಕವಿಃ ಸ್ವಮನಃ ಕಮಲನಯನಸ್ಯ ತತ್ತ್ವಪುರುಷಸ್ಯ ಚರಣಯೋಃ ಸ್ಥಿರೀಕರ್ತುಮಿಚ್ಛತಿ .

೧. ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಆಜೀವೇ ಯದಿ ದುರ್ಗತಿಃ ಪ್ರವಿಧಿನಾ ಯಾಜಿಶ್ಚ ನೀಲಾಚಲೇ
ವ್ಯಾಜೀ ಮಾ ಭವ ವಾಸುದೇವ ಭಗವನ್ ವಾಜೀವ ಕಾರ್ಯಂ ಚರ .

ರಾಜೀಭೂತಸಮಸ್ತದರ್ಶನಪುರೇ ಚಾಬ್ಜೌ ಚಿರಂ ಸುಂದರೇ
ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..

ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕೇ ಕವಿನಾ ಮಾನವೀಯಜೀವನಸ್ಯ ದುರ್ಗತಿಃ, ಕರ್ಮವಿಧಾನಂ, ನೀಲಾಚಲಸ್ಯ ಪಾವನತಾ ಚ ಸೂಚಿತಾ . “ವಾಸುದೇವ” ಇತಿ ಸಂಬೋಧನಂ ಭಗವಂತಂ ಶ್ರೀಕೃಷ್ಣ-ವಿಷ್ಣುತತ್ತ್ವೇನ ಸಹ ಸಂಬಂಧಾತಿ .

ಅತ್ರ “ಸಮಸ್ತದರ್ಶನಪುರೇ” ಇತಿ ಪದಂ ವಿಶೇಷತಯಾ ವಿಚಾರಣೀಯಂ . ಜಗನ್ನಾಥಪುರೀ ಕೇವಲಂ ತೀರ್ಥಕ್ಷೇತ್ರಂ ನ, ಅಪಿತು ವಿವಿಧಭಾರತೀಯದರ್ಶನಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಭೂಮಿರಿವ ಕವಿನಾ ಕಲ್ಪಿತಾ . ವೈಷ್ಣವಮತಂ, ಶಾಕ್ತಮತಂ, ಶೈವಮತಂ, ಬೌದ್ಧ-ಜೈನಪರಂಪರಾ, ವೇದಾಂತಃ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ವಿವಿಧದೃಷ್ಟೀನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಜಗನ್ನಾಥತತ್ತ್ವಂ ಏಕಂ ವ್ಯಾಪಕಂ ಸಮನ್ವಯಕೇಂದ್ರತ್ವೇನ ಪ್ರತಿಭಾತಿ .
ಅತಃ ಅಸ್ಯ ಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಮೂಲಭಾವಃ-ಅನೇಕದರ್ಶನಾನಾಂ ಮಧ್ಯೇ ಏಕಸ್ಯ ಪರಮಸತ್ಯಸ್ಯ ಅನ್ವೇಷಣಂ ಇತಿ .

೧. ದ್ವಿತೀಯಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಕೃದ್ಧೋ ಮಾ ಭವ ಹೇ ವಿಶುದ್ಧಹೃದಯ ಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಾರಾಧರ
ವೃದ್ಧೋಽಹಂ ಘನಘೋರದುಃಖಜಲಧೌ ರುದ್ಧೀಕೃತೋ ಮಾನವಃ .
ಶುದ್ಧೀಭಾವರಸಾವಲೌ ನಿಜಸುಖೇ ಬದ್ಧೋ ಮಹಾದಾರವೇ
ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..
ಅಸ್ಮಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇ ಜೀವಸ್ಯ ಸಂಸಾರದುಃಖಾನುಭವಃ ತಥಾ ಭಗವತಃ
ಕರುಣಾಮಯಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ . ಕವಿಃ ಸ್ವಾತ್ಮಾನಂ “ಘನಘೋರದುಃಖಜಲಧೌ
ರುದ್ಧೀಕೃತಃ ಮಾನವಃ” ಇತಿ ವರ್ಣಯತಿ . ಅಯಂ ಸಂಸಾರಸಾಗರಸ್ಯ
ರೂಪಕಪ್ರಯೋಗಃ .

ಭಗವಾನ್ ತು-

“ಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಾರಾಧರಃ”

ಇತಿ ವಿಶೇಷಿತಃ . ಸಃ ಪ್ರೇಮರೂಪಾಮೃತಧಾರಾಂ ವಹತಿ . ಅತಃ ಜೀವಸ್ಯ ದುಃಖಸ್ಯ
ಪ್ರತಿಪಕ್ಷರೂಪೇಣ ಭಗವತಃ ಪ್ರೇಮಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತಿಷ್ಠಾಪ್ಯತೇ .

“ಶುದ್ಧೀಭಾವ”, “ನಿಜಸುಖ” ಇತ್ಯಾದಿಪದಾನಿ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಃ ತಥಾ ಪರಮಸುಖಸ್ಯ
ದ್ಯೋತಕಾನಿ . ಅತ್ರ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಸ್ಯ ಅಂತಿಮಂ ಫಲಂ ಆತ್ಮಶುದ್ಧಿಃ ತಥಾ
ಭಗವತ್ಸಾನ್ನಿಧ್ಯಜನಿತಂ ಪರಮಾನಂದಂ ಮನ್ಯತೇ .

೨. ತೃತೀಯಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಜೀವೀ ತತ್ತ್ವದಪಂಕಜಾಮೃತಸುಖೇ ಸೇವೀ ಕಲಾವಾಮನೇ
ದೇವೀದಕ್ಷಿಣಕಾಲಿಕಾಪ್ರಿಯತನೌ ಧಾವೀ ಸದಾ ಶಾರದೇ .
ಭಾವೀ ಶ್ರೀಹರಿಕೀರ್ತನೇಽತಿನಿಪುಣೇ ಆಭೀರವಾಮಾಪ್ರಿಯೇ
ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..

ಅಯಂ ಶ್ಲೋಕಃ ಸಂಪೂರ್ಣಾಷ್ಟಕೇ ವಿಶೇಷದಾರ್ಶನಿಕಮಹತ್ತ್ವಂ ವಹತಿ . ಅತ್ರ ಏಕಸ್ಮಿನ್ನೇವ ಪದ್ಯೇ ಹರಿಃ, ವಾಮನಃ, ದಕ್ಷಿಣಕಾಲಿಕಾ, ಶಾರದಾ, ಹರಿಕೀರ್ತನಂ ಇತ್ಯಾದೀನಾಂ ನಿರ್ದೇಶಃ ದೃಶ್ಯತೇ .

ಅತಃ ಕವಿನಾ ಭಗವತ್ತ್ವಂ ಏಕಸ್ಯ ಸಂಪ್ರದಾಯಸ್ಯ ಪರಿಸರೇ ನ ಸೀಮಿತಂ . ಶಕ್ತಿ, ವಿಷ್ಣು, ಸರಸ್ವತೀ ತಥಾ ಭಕ್ತಿಮಾರ್ಗಾಃ ಪರಸ್ಪರಂ ಸಂಬದ್ಧಾಃ ಇತಿ ಭಾವಃ ಪ್ರಕಾಶ್ಯತೇ .

ವಿಶೇಷತಃ-

“ದೇವೀದಕ್ಷಿಣಕಾಲಿಕಾಪ್ರಿಯತನಾ”

ಇತ್ಯನೇನ ಶಾಕ್ತತತ್ತ್ವಸ್ಯ ತಥಾ-

“ಶ್ರೀಹರಿಕೀರ್ತನೇ”

ಇತ್ಯನೇನ ವೈಷ್ಣವಭಕ್ತೇಃ ಸಮನ್ವಯಃ ದೃಶ್ಯತೇ .

ಏವಂ ಅತ್ರ ಜ್ಞಾನಂ, ಶಕ್ತಿಃ, ಭಕ್ತಿಃ ಇತಿ ತ್ರಯಸ್ಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಸಮನ್ವಯಃ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ .

೪. ಚತುರ್ಥಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಹಟ್ಟೇ ಸಾದುಮಹಾಪ್ರಸಾದಮಧುರೇ ಪಟ್ಟೇ ಮಹಾಡಂಬರೇ
ಗೋಷ್ಠೇ ಸುಷುಮಹೀಪುರೀಪ್ರಿಯತಮೇ ಪ್ರೇಷ್ಠಪ್ರಿಯೇ ಗೌರವೇ .

ಶ್ರೇಷ್ಠೇ ಕಷ್ಟಹರೇ ಪುರಾಣಪುರುಷೇ ಶ್ರೀರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೇ
ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..

ಅಸ್ಮಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇ ಪುರೀಕ್ಷೇತ್ರಸ್ಯ ಲೌಕಿಕ-ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕಂ ಧಾರ್ಮಿಕಂ ಚ ಸ್ವರೂಪಂ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷತಯಾ ಚಿತ್ರಿತಂ . “ಹಟ್ಟಂ”, “ಮಹಾಪ್ರಸಾದಃ”, “ಪಟ್ಟಂ”, “ಗೋಷ್ಠಃ”, “ಪುರೀ” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪದಾನಿ ಜಗನ್ನಾಥಸಂಸ್ಕೃತೇಃ ಸಾಮಾಜಿಕಜೀವನಂ ಸ್ಮಾರಯಂತಿ .

ವಿಶೇಷತಃ ಮಹಾಪ್ರಸಾದಃ ಕೇವಲಂ ಖಾದ್ಯಪದಾರ್ಥಃ ನ, ಅಪಿ ತು ಜಗನ್ನಾಥಪರಂಪರಾಯಾ ಸಮತಾ, ಪ್ರಸಾದತ್ವಂ, ಸಾಮುದಾಯಿಕೈಕತಾ ಚ ಸೂಚಯತಿ .

“ಪುರಾಣಪುರುಷೇ ಶ್ರೀರಾಜರಾಜೇಶ್ವರೇ”

ಇತ್ಯನೇನ ಭಗವಾನ್ ಜಗನ್ನಾಥಃ ಸನಾತನಃ ಪರಮಪುರುಷಃ, ಸರ್ವಾಧಿಪತಿಃ ಚ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದಿತಃ .

ಅತಃ ಅಸ್ಯ ಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ-ಲೋಕಸಂಸ್ಕೃತೇಃ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕೀಕರಣಂ .

೫. ಪಂಚಮಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಕರ್ಮ-ಬ್ರಹ್ಮವಿಷಯಕಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಚಿಂತಾಚಿತ್ತಿತಭಾವರಾಜ್ಯನಿಚಯೇ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಕ್ಷಯೇ

ಸರ್ವಾನಂದಕದಂಬಕೇಽಸ್ತು ನಿತರಾಂ ತದಾರುಬ್ರಹ್ಮಧ್ವನೌ .

ಕ್ಷೇತ್ರೇ ಶ್ರೀಪುರುಷೋತ್ತಮೇ ಪ್ರತಿದಿನಂ ರಂಗಾಧರಪ್ರಾಂಗಣೇ

ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..

ಅಸ್ಮಿನ್ ಶ್ಲೋಕೇ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಕ್ಷಯಃ ಇತಿ ವೇದಾಂತಸಂಬಂಧಃ ಗಂಭೀರಃ
ಸಿದ್ಧಾಂತಃ ದೃಶ್ಯತೇ . ಜೀವಃ ಪ್ರಾರಬ್ಧಕರ್ಮಣಾ ಸಂಸಾರಚಕ್ರೇ ಪ್ರವರ್ತತೇ; ತಸ್ಯ
ಕರ್ಮಕ್ಷಯೇನ ಪರಮಶಾಂತಿಃ ತಥಾ ಆನಂದಪ್ರಾಪ್ತಿಃ ಸಂಭವತಿ .

ವಿಶೇಷಮಹತ್ತ್ವಪೂರ್ಣಂ ಪದಂ-

“ದಾರುಬ್ರಹ್ಮ” ಇತಿ .

ಜಗನ್ನಾಥತತ್ತ್ವಸ್ಯ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಮೇವ ಯತ್ ಪರಮಬ್ರಹ್ಮ ದಾರುಮಯೇ ವಿಗ್ರಹೇ
ಅನುಭೂಯತೇ . ನಿರ್ಗುಣಸ್ಯ ಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಸಗುಣದಾರುವಿಗ್ರಹರೂಪೇಣ ಭಕ್ತಾನಾಂ
ಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ ಭವತಿ ಇತಿ ಭಾವಃ .

ಅತಃ ಅತ್ರ-

ಬ್ರಹ್ಮ — ದಾರು — ವಿಗ್ರಹ — ದರ್ಶನ — ಆನಂದಃ

ಇತಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಪರಂಪರಾ ಕಲ್ಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ .

೬. ಷಷ್ಠಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ರಥಯಾತ್ರಾವಿಷಯಕಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಸೌಂದರ್ಯೇ ಬಡದಾಂಡಮಂಡಿತಸುಖೇ ಶ್ರೀನಂದಿಘೋಷೇ ರಥೇ

ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದರಸಾಮೃತೇ ಹೃದಿ ಸದಾ ವೇದ್ಯಾಂ ಮನೋಮೋಹನೇ .

ದಿವ್ಯೇ ಶ್ರೀಶುಭಗುಂಡಿಚಾರಸಮಯೇ ವೇಶೇ ಮಹಾಹಾಟಕೇ

ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..

ಅತ್ರ ಜಗನ್ನಾಥಸ್ಯ ರಥಯಾತ್ರಾ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕದೃಷ್ಟ್ಯಾ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯತೇ . “ಬಡದಾಂಡ”,
“ನಂದಿಘೋಷ”, “ಗುಂಡಿಚಾ” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪದಾನಿ ಪುರೀರಥಯಾತ್ರಾಯಾಃ ದೃಶ್ಯಂ
ನಿರ್ಮಿಮಂತಿ .

ಕಿಂತು ಕವಿನಾ ರಥಯಾತ್ರಾ ಕೇವಲಂ ಲೌಕಿಕಃ ಉತ್ಸವಃ ನ ಸ್ವೀಕೃತಾ . ಸಾ-

“ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದರಸಾಮೃತಂ”

ಇತಿ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಾನುಭವೇನ ಸಂಬಂಧಾ .

ರಥಃ ಅತ್ರ ಕೇವಲಂ ವಾಹನಂ ನ, ಅಪಿ ತು ಜೀವಸ್ಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಯಾತ್ರಾಯಾಃ
ಪ್ರತೀಕತ್ವೇನ ಅಪಿ ವ್ಯಾಖ್ಯಾತುಂ ಶಕ್ಯತೇ . ಭಗವಾನ್ ರಥಾರೂಢಃ ಸನ್ ಭಕ್ತಸ್ಯ
ಅಂತಃಕರಣಂ ಪ್ರತಿ ಆಗಚ್ಛತೀವ .

ಅತಃ ಅಯಂ ಶ್ಲೋಕಃ ಲೀಲಾ, ಉತ್ಸವ ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಸ್ಯ ಸಮನ್ವಯಂ
ಕರೋತಿ .

೭. ಸಪ್ತಮಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಅದ್ವೈತವೇದಾಂತಸಮೀಕ್ಷಣಂ

ಮಾಯಾಮೋಹವಿಕಾರಜಾಲವಿಗಮೇ ಸ್ವಾಂತಸ್ಥದೀಪೋತ್ಸವೇ
ಶಾಂತೇ ಚೇತಸಿ ಯೋಗಿನಾಂ ಹೃದಿ ಸದಾ ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಹೌಃ .
ನೀಲಾದ್ರೀಶಪದಾರವಿಂದಯುಗಲೇ ಸುದುರ್ಲಭೇ ದರ್ಶನೇ
ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..
ಅಯಂ ಶ್ಲೋಕಃ ಅಷ್ಟಕಸ್ಯ ಗಂಭೀರತಮೇಷು ದಾರ್ಶನಿಕಶ್ಲೋಕೇಷು ಅನ್ಯತಮಃ .
“ಮಾಯಾ”, “ಮೋಹ”, “ವಿಕಾರ”, “ಶಾಂತಚಿತ್ತ”, “ಯೋಗಿನಾಂ ಹೃದಯಂ”,
“ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪ” ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪದಾನಿ ಸ್ಪಷ್ಟತಯಾ ವೇದಾಂತೀಯಭೂಮಿಕಾಂ
ಸೂಚಯಂತಿ .

“ಮಾಯಾಮೋಹವಿಕಾರಜಾಲವಿಗಮೇ”

ಇತಿ ಪದೇನ ಅವಿದ್ಯಾಜನಿತಸ್ಯ ಸಂಸಾರಬಂಧಸ್ಯ ನಿವೃತ್ತಿಃ ಸೂಚಿತಾ . ತತಃ-

“ಸ್ವಾಂತಸ್ಥದೀಪೋತ್ಸವೇ”

ಇತಿ ಅತ್ಯಂತಸುಂದರಂ ರೂಪಕಂ . ಅಂತಃಕರಣೇ ಜ್ಞಾನಪ್ರಕಾಶಸ್ಯ ಉದಯಃ
ದೀಪೋತ್ಸವರೂಪೇಣ ಚಿತ್ರಿತಃ .

ಅಂತೇ ಭಗವಾನ್-

“ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪೇ ಹೌಃ”

ಇತಿ ಕಥಿತಃ . ಅನೇನ ಸಗುಣಭಗವತಃ ಬ್ರಹ್ಮತ್ವಂ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ .

೮. ಅಷ್ಟಮಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಪರಿಪಾಕಃ

ದ್ವೈತಧ್ವಾಂತವಿನಾಶನೇ ಶ್ರುತಿಪಥೇ ಲಾವಣ್ಯಲೀಲಾಧರೇ
ಸರ್ವಸ್ಮಿನ್ ಸಮಯೇ ರಮೇಶಶರಣೇ ವೇದಾಂತವೇದ್ಯೇ ಪ್ರಭೌ .

ಚಾಪೇ ಚಂದನಪಾರ್ವಣೇ ಮಧುಮಯೇ ಕೈವಲ್ಯದಾನೇಶ್ವರೇ
ಸಜ್ಜೀಭೂತಸಪಕ್ಷತತ್ತ್ವಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..

ಅಷ್ಟಮಶ್ಲೋಕಃ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಪರಿಣತಿಂ ಪ್ರದರ್ಶಯತಿ .

“ದ್ವೈತಧ್ವಾಂತವಿನಾಶನಂ” ಇತಿ ಪದಂ ವಿಶೇಷತಃ ಉಲ್ಲೇಖನೀಯಂ . ದ್ವೈತಸ್ಯ
ಅಂಧಕಾರತ್ವಂ, ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಸ್ಯ ಪ್ರಕಾಶತ್ವಂ ಚ ಅತ್ರ ರೂಪಕದ್ವಾರಾ ಸೂಚಿತಂ .

ತತಃ-

“ವೇದಾಂತವೇದ್ಯೇ ಪ್ರಭೌ”

ಇತ್ಯನೇನ ಭಗವಾನ್ ವೇದಾಂತೇನ ಜ್ಞೇಯಃ ಪರಮಾತ್ಮಾ ಇತಿ ಪ್ರತಿಪಾದ್ಯತೇ .

ಅಂತೇ-

“ಕೈವಲ್ಯದಾನೇಶ್ವರೇ”

ಇತಿ ಮೋಕ್ಷತತ್ತ್ವಸ್ಯ ಸ್ಪಷ್ಟಃ ನಿರ್ದೇಶಃ . ಅತಃ ಸಂಪೂರ್ಣಾಷ್ಟಕಸ್ಯ ಯಾತ್ರಾ ಭಕ್ತೇಃ
ಆರಭ್ಯ ಕೈವಲ್ಯಪ್ರಾಪ್ತೌ ಪರ್ಯವಸ್ಯತಿ .

೯. ಧ್ರುವಪದಸ್ಯ ವಿಶೇಷಮಹತ್ತ್ವಂ

ಪ್ರತ್ಯೇಕಸ್ಯ ಶ್ಲೋಕಸ್ಯ ಅಂತೇ-

“ಸಜ್ಜೀಭೂತನಪಕ್ಷತತ್ತ್ವ ಪುರುಷೇ ರಾಜೀವನೇತ್ರೇ ಮನಃ ..”

ಇತಿ ಪದ್ಯಾಂಶಃ ಪುನರಾವರ್ತತೇ . ಅಯಂ ಕೇವಲಂ ಪುನರುಕ್ತಿಃ ನ, ಅಪಿ ತು
ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಅಷ್ಟಕಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಧ್ರುವಬಿಂದುಃ .

ಕವೇಃ ಮನಃ ಸಂಸಾರಸ್ಯ ವಿವಿಧವಿಷಯೇಷು ಭ್ರಮಿತ್ವಾ ಅಂತತಃ ಏಕಸ್ಮಿನ್
ಪರಮಪುರುಷೇ ಸ್ಥಿರೀಭವತಿ .

ತಸ್ಮಾತ್ ಅಸ್ಯ ಧ್ರುವಪದಸ್ಯ ಭಾವಃ-

“ಸಮಸ್ತತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸಮನ್ವಿತೇ, ಕಮಲನಯನೇ ಪರಮಪುರುಷೇ ಏವ ಮಮ
ಮನಃ ಸ್ಥಿರಂ ಭವತು .” ಇತಿ ಗ್ರಹಣೀಯಃ .

೧೦. ಸಾಹಿತ್ಯಿಕವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ

ಅಸ್ಯ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಸಾಹಿತ್ಯಿಕವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ ಮುಖ್ಯತಯಾ ನಿಮ್ಮಲಿಖಿತೇಷು ದೃಶ್ಯತೇ-

(ಕ) ಅನುಪ್ರಾಸಃ

“ಆಜೀವೇ”, “ಯಾಜಿಃ”, “ವ್ಯಾಜೀ”, “ವಾಜೀವ”, “ರಾಜೀ”, “ಸಜ್ಜೀ”, “ರಾಜೀವ”
ಇತ್ಯಾದಿಪದಾನಾಂ ಪುನರಾವೃತ್ತಾ ವಿಶಿಷ್ಟಃ ವರ್ಣಾನುಪ್ರಾಸಃ ನಿರ್ಮಿತಃ .

(ಖ) ಧ್ರುವಪದಪ್ರಯೋಗಃ

ಏಕಸ್ಯ ಪಾದಸ್ಯ ಸರ್ವತ್ರ ಪುನರಾವೃತ್ತಾ ಗೀತಿಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಪ್ರಭಾವಃ ಉತ್ಪನ್ನಃ .

(ಗ) ರೂಪಕಾಲಂಕಾರಃ

“ದುಃಖಜಲಧಿಃ”, “ಪ್ರೇಮಾಂಬುಧಾರಾ”, “ಸ್ವಾಂತಸ್ಥದೀಪೋತ್ಸವಃ”, “ದ್ವೈತಧ್ವಾಂತಂ”
ಇತ್ಯಾದಯಃ ಪ್ರಯೋಗಾಃ ರೂಪಕಾತ್ಮಕಂ ಸೌಂದರ್ಯಂ ಜನಯಂತಿ .

(ಘ) ಪ್ರತೀಕಯೋಜನಾ

ರಥಃ, ದಾರುಬ್ರಹ್ಮ, ಮಹಾಪ್ರಸಾದಃ, ನೀಲಾಚಲಃ, ಗುಂಡಿಚಾ, ಕಮಲನಯನಂ
ಇತ್ಯಾದೀನಿ ಪ್ರತೀಕಾನಿ ಲೌಕಿಕಾತ್ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕಂ ಪ್ರತಿ ಗಮನಂ ಸೂಚಯಂತಿ .

(ಜ) ಸಮನ್ವಯಭಾವನಾ

ವೈಷ್ಣವ, ಶಾಕ್ತ, ವೇದಾಂತೀಯ ತಥಾ ಲೋಕಧಾರ್ಮಿಕತತ್ತ್ವಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯಃ
ಅಸ್ಯ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಮೌಲಿಕಂ ವೈಶಿಷ್ಟ್ಯಂ .

೧೧. ದಾರ್ಶನಿಕದೃಷ್ಟ್ಯಾ ಅಷ್ಟಕಸ್ಯ ಕ್ರಮವಿಕಾಸಃ

ಅಸ್ಯ ಅಷ್ಟಕಸ್ಯ ಅಂತರ್ಗತಂ ದಾರ್ಶನಿಕವಿಕಾಸಂ ನಿಮ್ಮರೂಪೇಣ ನಿರೂಪಯಿತುಂ ಶಕ್ಯತೇ-

ಪ್ರಥಮಶ್ಲೋಕಃ - ಸಮಸ್ತದರ್ಶನಸಮನ್ವಯಃ .

ದ್ವಿತೀಯಶ್ಲೋಕಃ - ಜೀವದುಃಖಂ ಭಗವತ್ಕೃಪಾ ಚ .

ತೃತೀಯಶ್ಲೋಕಃ - ಶಕ್ತಿ-ಭಕ್ತಿ-ಜ್ಞಾನಸಮನ್ವಯಃ .

ಚತುರ್ಥಶ್ಲೋಕಃ - ಜಗನ್ನಾಥಸಂಸ್ಕೃತಿಃ .

ಪಂಚಮಶ್ಲೋಕಃ - ಕರ್ಮ, ದಾರುಬ್ರಹ್ಮ, ಪುರುಷೋತ್ತಮಕ್ಷೇತ್ರಂ .

ಷಷ್ಠಶ್ಲೋಕಃ - ರಥಯಾತ್ರಾ ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಃ .

ಸಪ್ತಮಶ್ಲೋಕಃ - ಮಾಯಾನಿವೃತ್ತಿಃ ತಥಾ ಬ್ರಹ್ಮಸಾಕ್ಷಾತ್ಕಾರಃ .

ಅಷ್ಟಮಶ್ಲೋಕಃ - ದ್ವೈತವಿನಾಶಃ, ವೇದಾಂತಬೋಧಃ, ಕೈವಲ್ಯಂ . ಅತಃ ಸಂಪೂರ್ಣಸ್ಯ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಗತಿರೇವಂ-

ದರ್ಶನಸಮನ್ವಯಃ — ಭಕ್ತಿಃ — ಶುದ್ಧಿಃ — ದಾರುಬ್ರಹ್ಮ — ಬ್ರಹ್ಮಾನಂದಃ — ಮಾಯಾನಿವೃತ್ತಿಃ — ಬ್ರಹ್ಮಜ್ಞಾನಂ — ಕೈವಲ್ಯಂ .

ಉಪಸಂಹಾರಃ

ಸಮಗ್ರತಯಾ ದೃಷ್ಟ್ವಾ “ತತ್ತ್ವಪುರುಷಾಷ್ಟಕಂ” ನ ಕೇವಲಂ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಸ್ಯ ಸ್ತುತಿಕಾವ್ಯಂ, ಅಪಿ ತು ಜಗನ್ನಾಥತತ್ತ್ವಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಂ ಕಾವ್ಯಾತ್ಮಕಂ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಂ ಇತಿ ವಕ್ತುಂ ಶಕ್ಯತೇ .

ಕವಿನಾ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಃ-

ವಾಸುದೇವಃ, ಪುರಾಣಪುರುಷಃ, ದಾರುಬ್ರಹ್ಮ, ಬ್ರಹ್ಮಸ್ವರೂಪಃ, ಯೋಗಿಹೃದಯಸ್ಥಿತಃ, ವೇದಾಂತವೇದ್ಯಃ, ಕೈವಲ್ಯದಾನೇಶ್ವರಃ

ಇತಿ ಬಹುವಿಧರೂಪೇಣ ಅನುಭೂತಃ .

ಅಸ್ಯ ಕಾವ್ಯಸ್ಯ ಮೂಲಸಂದೇಶಃ ಅಸ್ತಿ ಯತ್-

ಏಕಮೇವ ಪರಮಂ ತತ್ತ್ವಂ ವಿವಿಧೈಃ ದರ್ಶನೈಃ, ಸಂಪ್ರದಾಯೈಃ, ಸಾಧನಮಾರ್ಗೈಃ, ಲೀಲಾರೂಪೈಃ ಚ ಅನುಭೂಯತೇ . ತಸ್ಯೈವ ಸಮನ್ವಿತಸ್ಯ ಪರಮಪುರುಷಸ್ಯ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಸ್ಯ ಚರಣಾರವಿಂದೇ ಮನಃ ಸ್ಥಿರಂ ಭವೇತ್ .

ಅತಃ “ತತ್ತ್ವಪುರುಷಾಷ್ಟಕಂ” ಇತಿ ನಾಮಕರಣಮಪಿ ಸಾರ್ಥಕಂ ಭವತಿ .

“ತತ್ತ್ವಪುರುಷಃ” ಅತ್ರ ಕೇವಲಂ ದೇವತಾವಿಶೇಷಸ್ಯ ನಾಮ ನ, ಅಪಿ ತು ಸಮಸ್ತದರ್ಶನಾನಾಂ ಸಮನ್ವಯೇನ ಅನುಭೂಯಮಾನಸ್ಯ ಪರಬ್ರಹ್ಮಣಃ ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಸ್ವರೂಪಸ್ಯ ದಾರ್ಶನಿಕಸಂಜ್ಞಾ ಇತಿ ಸ್ವೀಕರಣೀಯಂ .

- ಪ್ರೊ. ಪ್ರದೀಪ್ತಕುಮಾರನಂದಃ (ಸೇವಾನಿವೃತ್ತ)

ಶ್ರೀಜಗನ್ನಾಥಸಂಸ್ಕೃತವಿಶ್ವವಿದ್ಯಾಲಯಃ, ಪುರೀ

Written by Dr. Pradipta Kumar Nanda, Kendrapara, Orisa pknanda65 at gmail.com

Retd.Head, Dept.of Sarvadarshan

SJSV,Puri

——
Tattvapurushashtakasya Ekam Darshanika-Sahityika-Samikshanam

pdf was typeset on August 21, 2026

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

